

Recenzije i prikazi

Zoran Roško

Paranoidnije od ljubavi, zabavnije od zla

Rekreacijska teorija za unutarnja tijela

Naklada MD, Zagreb 2002.

Čitanje knjige poput ove, s eksplozivnim naslovom *Paranoidnije od ljubavi, zabavnije od zla*, bilo mi je paranoično, ali istodobno i zabavno iskustvo. Samonametnuti pothvat njezina prikaza, međutim, nije bio nimalo lagan.

Tomu je bilo tako stoga što se vrsti diskursa koju ovaj rukopis podastire može prići s mnogo različitih polazišta.

Različita polazišta nude i sasvim različite interpretacije.

Ono što još dodatno otežava takav prikaz, jest činjenica da je diskurs knjige POLJ, ZOZ doista takav da ga se treba osobno i gotovo taktilno osjetiti.

Opipati mu puls... vibracije... ritam.

Vrlo izvjesna promašenost svakog pisanog prikaza inherentno je sadržana i u činjenici da se pokušava diskurzivno, dakle sintaktičko-semantički smisljeno, pristupiti knjizi koja je, u svojoj intenciji, izrazito ritmički-plesna, a ne analitički-cerebralna.

Dakle, dolazi do konfuzije u mediju. No, multimedijiski pristup u ovakvoj vrsti prikaza, nažalost, nije nam dostupan.

I, dakle, što god se o knjizi reklo, nekako se promašilo.

I to ne u detalju, nego u bitnome.

Ali, ipak, valja se odvažiti i ponešto reći o onome što u podastrijetoj knjizi piše, barem na iščitljivo tekstualnoj razini.

Jer, kako će se vidjeti, ona je sintaktičko-semantički preopasna da bi ju se samo tako ostavilo na minu.

Da bi se, pak, o njoj nešto doista korektno reklo, treba se prepustiti samoj knjizi i ponoviti neke njezine samouvjerene iskaze – sabrane u *koncentričnim oblicima i nizovima mandale*, pa je tek onda pokušati kritički sagledati.

Reklame postojanja i halucinogene istine onaj su vodič koji »iskri« istinu knjige. *Rekreacijska teorija za unutarnja tijela*, osebujni je »mentalni jogging« kroz suvremenu digitalno-tehnološki uvjetovanu teoriju, ali i vlastita »Mandala«, odnosno mantranje po duhovno-šamanističkom nasljeđu virtualno strukturiranog teorijskog krajobraza.

Nije slučajno da je knjizi priložena i autorecenzija, jedini pravi putokaz prema njezini »neznačenjskom« i nesmislenom »značenju i smislu.

Zoran Roško, mentalni DJ (koji me je, BTW, nekada opskrbljivao tekstovima za prevođenje o opskurnoj postističkoj medijskoj hiper-stvarnosti hipnotizirajuće zavodljivosti) sintetizirao je knjigu o kojoj zapravo nitko ne može dati zadovoljavajuću prosudbu osim njega samoga.

Ili? Ipak...

POLJ, ZOZ, strukturirana je u četiri odvojena poglavlja, premda bi se mogla čitati na isti način i da je tekst kontinuiran, baš poput tako imenovanog »punk-realističkog (???) hiperteksta«, kojime završava osnovni tekstualni dio. (Nakon njega slijede još **Literatura**, te **ATTACHMENT** sa slikovno-dizajnerskim zajedničkim uratkom Roška i Berroša, te već spomenuta autorecenzija, kojoj su pridodane i lijepo sročene pohvale Josipa Užarevića i Žarka Paića.)

Roško je sjajan stilist. Njegov verbalni iskaz kao i literarno uobličjenje istoga odaju čovjeka vještog s riječima. Vještog u jezičnoj ekvilibristici.

Roško je stalno na rubu opasnosti da se surva u ponor banalnosti, ali se uvijek nekako uspijeva minhauzenovski izvući na vršcima kakve navlastite verbalne akrobacije. Nakon banalnih medijsko-pornografskih opskurnosti, autor doskoči na sigurnije tle preko na-

voda takovih civilizacijskih autoriteta kakvi su, recimo, filozofi Kant, Hegel ili Heidegger, ili pak ne-filozofi poput Stevena Shavira, Hakima Beya ili Jeana Baudrillarda.

Upravo je ovo posljednje ime znakovito za svijet Roškove knjige. Jer, poznato je da Baudrillard nikako nije volio da ga nazivaju filozofom. Jednako tako, autor POLJ... za svoje pisanije kazuje da »nije filozofski tekst«. No, *cum grano salis*, ovdje se skriva vrlo providna začkoljica.

Upravo stoga što se eksplicira da tekst nije filozofski, on istodobno, barem u podtekstu, ima namjeru biti upravo i samo filozofskim (!).

Jer, kako drukčije tumačiti nepobitnu činjenicu da sam tekst, osim svoje raskalašene i prpošne verbalne žovijalnosti (namijenjene prije svega mladim intelektualcima koji se napajaju na izvorima virtualnih svjetova), ima svu težinu najtežih filozofskih pitanja poput *identiteta, subjekta, istine, smisla, značenja*, pa onda i *supstancije, bitka, moralnih zakona*...?

Knjiga sasvim sigurno nije – iza plašta samo-proklamirane neobveznosti i zaigranosti – tek poigravanje s »ozbiljnim i teškim« (čitaj: dosadnim) filozofskim kategorijama (čitaj: filozofemima) već je pokušaj da se nastavi misliti filozofski (čitaj: misliti o čovjeku najvažnijim pitanjima i problemima).

Već spomenuto posljednje tekstualno okruženo poglavlje (ako se o tomu može govoriti u vezi s hipertekstom), »Ekstaza objekata ili svijet je strukturiran poput reklame«, otkriva nam glavninu Roškovih filozofskih stavova.

Stavovi su povezani kao linkovi u osebnom žanru hiper-teksta.

Jedan od najindikativnijih stavova svakako je onaj koji kazuje da *zbilja nije metafizički nego medijski fenomen*. U navedenome je zapravo sadržan sukob Roškove teorije.

Ako, ipak, postoji neka metafizika u svijetu što ga nastanjujemo, onda je to »metafizika teleprisutnosti«. Cijeli je svijet, pak, strukturiran tako da ga se može pojmiti, zapravo *doživjeti* samo preko njegove medijske transpozicije.

Subjekt se pokazuje ispražnjenom, formalnom strukturom, a ispunjava se tek reklamom njezina mogućeg značenja, koja joj pridonosi izvana: televizualno, paranoidno... U medijskim stvarnostima *reklama istine pret-hodi istini*.

Mogućnost »spoznaje« neke objektivne istine svedena je na minimum, no ono što

možemo »osjetiti« kod objekata jest njihova medijska teleprisutnost.

U prethodećoj tematskoj cjelini, naslovljenoj »Snajper kaosa«, Roško je sabrao tekstove koji se bave specifičnim fenomenima naše digitalno posredovane stvarnosti. Fenomeni su to koji pripadaju »avant-mentalnim sklopovima«.

Njegov je teorijski heroj svakako Steven Shaviro. Kroz »montažu erogenih ožiljaka« ovoga post-postmodernističkog autora za široku medijsku uporabu, te *e-mail interview* s njime, zapravo se odmotava Roškov monolog o fascinaciji senzibilnošću fenomena što ih Shaviro tematizira svojim tekstovima.

U tekstu »Bey Watch: teleportacija nepostojećeg orgazma« predložak je Roškove verbalno-teorijske ekvilibristike multiplicirana osobnost digitalnog pisca Hakima Beya. Sam Roško, možda i autoironijski, izriče da je bedastoća ako se umisli da je nešto iz ovoga traktata, odnosno »nagazno retoričko-ontološkog kaleidoskopa«, moguće shvatiti.

U preostalim dijelovima ovoga tematskog pod-odjeljka, autor eksplicira najprisutnije poštapalice u govoru o suvremenoj digitalno-medijskoj stvarnosti.

Tekst »'Ostavimo budućnost iza sebe'« govori o post-utopijskom literarnom žanru *cyber-punka*; napis pod naslovom »Fraktali iznenadenja« bavi se široko eksploatiranom temom s kraja proteklog milenija, *teorijom kaosa*, dok se »Histerični kristali vatre« bave hibridnom, u ovoj knjizi ponajčešće uporabljenom montažnom tehnikom, odnosno metodom *hiperteksta*.

Ipak, po mome sudu, nosivi tekst Roškove teorije u ovoj cjelini svakako je onaj o »Televiziji svijesti«. Tematizirajući »kulturalnu dominantu« postmodernizma, ono što čini *epohalni lom* u našem poimanju zbilje, autor prepoznaje televiziju kao osnovni prijenosnik kulturnih mema civilizacije u kojoj obitavamo.

Ontološki gledano, televizija donosi inverziju odnosa subjekta i objekta, izokrenutost u Descartesom inauguriranoj filozofiji subjektiviteta.

U telemedijskom uprisutnjenju svakoga i svačega, više nam nije važno podržavati identitet subjekta i supstancije, već se slobodno možemo prepustiti objektivaciji od strane televizije. Biti objektom njezina *hladnog pogleda*. »Televizija nam omogućuje da voajeristički gledamo ono čega se u svojim žudnjama bojimo, i ono što u svojim strahovima volimo« (str. 166).

Prethodeći dio organizacijske strukture Roškova rukopisa čini imaginarni interview što

ga povodom knjige POLJ, ZOZ s autorom vode zamišljeni sugovornici. Najdomišljatije ime u tom bestijariju *avata* svakako je – Kant's Cunt Cannot Count!

U ovome nosivom tekstu za Roškove larpur-lartističke, žovijalne i šeretske teorijske eskapade, govori se o »Elektro-zenu i umjetnosti održavanja eksplozije«.

Isti je zapis s virtualne konferencije, masovno-voajeristički razgovor, koji ponešto gubi na intenzitetu turbo-nabrijane ekstatičnosti s njegova početka, no dobiva na filozofskoj težini ispitivanja smisla pri njegovu kraju.

Ipak, najosebujniji dio knjige jest sam njezin uvod. Pod nazivom »Umjetna istina za nove osjećaje«, u kojoj se Mandalom, tj. osebujnim mantranjem prizivaju »budući anarhokristi«, Roško najjasnije podastire svoje filozofske stavove. Iako sam kaže, kako je gore navedeno, da »ovo nije filozofski tekst« i da autor ne iznosi »nikakvu kartografiju bitnih značenja«, autor nudi jednu, istina osebujnu, ontologiju.

Iza efektnih izraza poput »pornografskog prikaza stranosti onoga što nam je najvažnije« i »božje menstrualne krvi u prahu« proviruje teorija istine.

Roško je, naime, mišljenja da *mi ne želimo istinu već progonjenost njome*, kako bismo bili važni u njezinim očima i kako bismo uživali u vlastitoj paranoji.

Možda najiskreniji, najistinskiji iskaz, pak, Roško izriče kada kaže da kada je netko zaljubljen nije ga briga ima li svijet smisla. Ljubav kao »neznačenjska droga«, iako stavljena u istu razinu s nekim drugim opijatima, iskazuje svoju snagu. Iako je paranoidno strukturirana, te premda su zamislive i droge jače od nje, ljubav je u postavu knjige ipak sup(r)o(t)stavljena zabavnosti zla.

Teorija kod Zorana Roška, doista, preuzima neke oblike drugih medija. Prije svega, glazbe. Njegova etika nije filozofska, već je »*ekodub-rave* etika«.

U istoj mjeri u kojoj u njoj sudjeluje diskurs o suvremenim medijskim tehnologijama, Roškova filozofska teorija je i duhovno-šamanistička seansa.

Razgovor je to s mističnim, vudu i new-age svjetonazorima, u istome ozračju Peyotla u kojemu je svojedobno Jim Morrison općio s tamnim silama srednjeameričkih drevnih mitova.

Ovaj spoj digitalnog i šamanskog traži adekvatan glazbeni predložak hipnotičke snage i tada droga čitanja samoga teksta može najbolje profunkcionirati.

Roškova je teorija »madonizirana porno-filozofija«.

Svijet seksa, onog istodobno žudenog i preziranog u postkoitalnoj melankoliji.

Svijest je za Roška *medijska tehnologija* i djeluje subliminalno. Prema njemu, važnije je razvijati intenzitete i senzibilnosti negoli tragati za istinom i hermeneutičkim objašnjenjima. Prvenstvo je u ekologiji svijesti i postojanja dano reklamama značenja, a ne značenjima samima; radi se o progonjenosti smislom, a ne o smislu. To je i Roškova, osebujna ontologija.

Ontologija svijeta strukturiranog kao reklama. Zbilje koja nije metafizički nego medijski fenomen.

Četiri su aspekta već spomenute svjesno-egzistencijske ekologije, čiji je Roško na ovim prostorima izvorni zagovaratelj:

prvo, svaka je žudnja za spoznajom paranoidna; *drugo*, sama je svijest strukturirana paranoidno; *treće*, objekti nam uzvraćaju pogled, gledaju nas i žude za nama; i, *konačno*, istina nas nikada *ne vodi* nego nas *progoni*.

Paranoja nije za Roška negativan fenomen, već pokretač i agens, signum aktivizma za novu digitalno-šamanističku, virtualno posredovanu civilizaciju.

No, knjiga Zorana Roška može se kontekstualizirati i u jedan drukčiji postav. Uz bolno točnu konstataciju da je »*čovjek čovjek samo dotle dok se to od njega doista ne traži*« izrečene su i one druge, koje govore o nemogućnosti, pa i nepotrebitosti promjene svijeta u kojemu živimo.

»Politika je danas nemoguća. Subverzija je danas nemoguća. Kritika je danas nemoguća« (str. 139).

Ovi iskazi s početka teksta o Hakimu Beyu indikativni su. Roško kazuje, zajedno s Latourom, da ja možda vrijeme za »diplomatski odnos između ideja«, a »ne više za bespoštednu kritiku svega onoga što smo pogrešno shvatili u tuđem mišljenju« (str. 19).

No jesmo li mi doista pogrešno shvatili *tuda mišljenja*?

Jesmo li doista krivo razumjeli *neznačenjski* i *nesmisleni* svijet neoliberalizma, prirodnog okoliša ove virtualizirajuće teorije?

Trebamo li mirno prihvatiti tvrdnju o tzv. »minhauzenovskoj, *tautološkoj revolucionarnosti* marksizma«? (str. 20).

Može li »delirično putovanje kroz unutarnji i vanjski svemir«, i »*trip* kroz zečju rupu globalne kulture post-svega« (Shaviro) biti poticajan stav za nesretnu svijest poniženih, uvrijeđenih i odbačenih na deponijima neoliberalnog Imperija?

Jer, digitalno-virtualna-kibernetička-hipertekstualna civilizacija organiziranog kaosa koju nastanjujemo izravno je u njegovoj službi i posljeditelj je istoga.

Ako prihvatimo tvrdnju jedne ovdašnje kazališne kritičarke, no prije svega eksperta za sve i sva u suvremenoj kulturi, onda nam je *harrypotterovski svijet* JK Rowling važniji za poimanje zbilje od analiza Fredrica Jamesona!

Isto tako bismo, po analogiji, i knjigu Zorana Roška POLJ, ZOZ, mogli pretpostaviti, primjerice, *Imperiju* Negrija i Hardta.

Sve je medij, reklama, videospot...

No, sve se može svesti i na intelektualnu masturbaciju i ogoļeni instinkt ukoliko se ne slijedi činjeničnost stvarnoga svijeta i svijest o njegovoj zlokobnoj manipulaciji u svrhu gomilanja kapitala.

Reklama za Benettonove proizvode možda je mentalna rekreacija za njegove tvorce i njezinu elitnu publiku Prvoga Svijeta, no uvreda je za iskorištene objekte iz Trećega Svijeta, koji u njoj statiraju kao prazna forma medijske manipulacije.

Culture jamming i borba protiv globo-korporacija nisu tek uzaludan bunt i kulturalno opiranje nepromjenivoj realnosti svijeta strukturiranog kao reklama, već zbiljski otpor *mnosiva* Imperiju – kako bi rekli gore spomenuti Negri i Hardt.

Je li svijet doista tek medijski fenomen i reklama, a ne beskrajno nepravična dolina suza u kojoj za 90% populacije nema pristupa virtualnom globalnom rajuu?

Može li se »vedro i ironično« pristati na činjenicu da je paranoja za ponekog »druga priroda«, a za većinu strah od smrti u gladi i neimaštini?

Netko kome od jutra krulji želudac, teško da će do večeri izdržati s virtualnom hranom iz medijske reklame!

Teorijska knjiga Zorana Roška ima svoju zadovoljivo izvrsnu, no jednako tako i onu opasnu, zabavno-zlu stranu.

Paranoidnije od ljubavi, zabavnije od zla originalan je doprinos filozofijskom diskursu ovdašnjih prostora, prečesto prezasićenom tradicionalnim, akademskim jezikom, ali i sintaktičko-semantička opasnost obesmišljavanja svakog pokušaja otpora vladajućoj političko-ekonomskoj paradigmi.

Marijan Krivak

Vladimir Biti, Nenad Ivić

Prošla sadašnjost

Znakovi povijesti u Hrvatskoj

Naklada MD, Zagreb 2003.

Ovaj je zbornik, čiji su urednici Nenad Ivić i Vladimir Biti, proistekao iz istraživačkog projekta »Znakovi povijesti u Hrvatskoj«, što ga je, uz financijsku potporu Zaklade Otvoreno društvo, osmislilo i realiziralo Hrvatsko semiotičko društvo – od jeseni 1995. do proljeća 1998. godine. Pokretači projekta ističu kako ih je zanimao povratak povijesti kao objasnidbenog obrasca za hrvatsku političku i kulturnu scenu devedesetih godina. Zato su se zapitali kako se oznakovljuje ta povijest, te kako njezina matrica identificira, ustrojava i raspoređuje zatečeno znakovlje. Uporište za definiranje problema bio je Michel Foucault, koji ističe da nas povijest čuva od ideologije povratka, od historizma koji se poziva na prošlost da bi riješio pitanja sadašnjosti.

Stoga interdisciplinarna skupina istraživača i istraživačica problematizira povijest, odnosno vrste povijesti na različitim područjima.

Potrebno je istaknuti kako je princip rada obuhvaćao raspravu o teorijskim tekstovima koji su relevantni za problem, a u drugoj su se fazi problematizirali autorski prilozi projektu. Budući da sam i sama sudjelovala u radu projekta, barem sudjelovanjem u diskusijama, mogu istaknuti da je način rada bio izuzetno poticajan. Jer, nakon što bi razgovarali o tekstu autora, autor bi opaske sugovornika uključivao u doradu vlastitoga teksta. U ovom se zborniku nalazi četrnaest priloga podijeljenih u četiri dijela. U prvome dijelu istražuju se učinci upisa »službenog« diskursa historiografije u druge diskurzne prakse.

Renata Jambrešić Kirin propituje odnos pučke i institucionalne historiografije i to na primjeru Zvonimira Kulundžića. Akademaska zajednica povjesničara vidi u povijesnoj publicistici konkurenta u borbi za društveno priznanje, a upravo je Kulundžić taj koji je kritizirao institucionalnu inertnost i metodološki konzervativizam, ali i najmarkantnija figura tendenciozne historiografske publicistike koja se ne libi komentiranja recentnih društvenih pojava. No, zanimljivo je kako u svojim istraživanjima spomenuti povjesničar legitimne povijesne izvore nadopunjuje književnom, memoarskom gradom. U tom smislu